

Základy neomarxizmu podľa Theodora Adorna

Branislav Michalka

28. marca 2020 ✚ *História* ✚ *Frankfurtská škola*

Za zdroje svojho myslenia považoval Adorno filozofiu Hegela, Marxa a Lukácsa, ktorú spolu s ostatnými členmi Frankfurtskej školy ďalej rozvíjal. Ich inovácia spočívala predovšetkým v tom, že odmietali avantgardnú úlohu európskeho proletariátu, ktorý sa v ich očiach ukázal ako buržoázny a hľadali iné skupiny so skutočnou revolučnou mentalitou.

Svoju kritiku buržoáznej spoločnosti započal Adorno spolu s Horkheimerom v knihe *Dialektika osvietenstva*. Na prvý pohľad by sa zdalo, že predmetom ich kritiky je antropocentrický racionalizmus 18. storočia, ktorý vyústil do katastrofy Francúzskej revolúcie. Opak je však pravdou. Adorno vyčíta osvietenstvu, resp. jeho vývoju, regres. Jeho myšlienky a ciele považuje za správne, avšak ich realizáciu za nedostatočnú a vedúcu nakoniec k obnoveniu panstva prírody a prirodzenosti, z ktorých mala veda a technika človeka oslobodiť od človeka. Inými slovami povedané: revolucionár opäť raz zdesene zistil, že nech by sa akokoľvek pokúsil transformovať realitu Božieho stvorenia, tá sa vždy vráti do pôvodnej prirodzenej podoby a sociálne vzťahy usporiada do hierarchickej podoby.

Vytúžené oslobodenie človeka a „eliminovanie prírody“, ako píše Adorno, sa pod tlakom racionalizácie skutočnosti na základe objektivizujúceho rozumu nekonalo a naopak sa prejavilo vytvorením „systému“. Racionalita sklamala. Namiesto toho, aby deštruovala prirodzenosť, tak vďaka svojmu sklonu k objektivite racionalizovala skutočnosť a opäť vytvorila nové „panstvo“.

Vidíme tu opäť ako na palette základné leitmotívy neomarxistickej školy:

- odmietanie rozumu, pretože ten je skonštruovaný tak, že prijíma objektívnu realitu a prispôsobuje sa jej
- odmietanie samotnej ľudskej prirodzenosti stvorenej Bohom a snaha o jej zmenu
- poznanie, že aj revolučná činnosť nakoniec vedie k vytvoreniu nejakého „systému“
- následné odmietanie akéhokoľvek „systému“, pretože každý systém je v podstate výsledkom fašizujúcej a totalizujúcej práce objektivizujúceho rozumu
- a v konečnom dôsledku podpora tzv. permanentnej revolúcie, ktorá musí prebiehať kontinuálne a nepretržite, aby neustále deštruovala potencionálne nebezpečenstvo vzniku „systému“ a „totalizácie“.

Na rozdiel od Rousseaua si Adorno uvedomuje skutočnú moc prírody a prirodzenosti nad človekom, takže revolúcia pre neho nie je návratom ku koreňom, ale celkom vedomou prométheovskou snahou vymaniť sa spod ich vplyvu. Stvorenie, také, ako ho Boh učinil, s jeho zákonitosťami a faktom ľudskej obmedzenosti, je tu podvedome vnímané ako zlo.

Čo sa týka teórie spoločnosti, Adorno v podstate aplikuje horeuvedené východiská. Jeho závery sa príliš nelíšia od bežnej myšlienkovej produkcie Frankfurtskej školy. Jeho špecializáciou bol ním neustále

predostieraný antagonistický vzťah medzi obecnými spoločenskými zákonmi a individuálnym správaním. Používa pojmy ako „neidentita“ na vyjadrenie ujarmujúceho vzťahu obecného voči individuálnemu a za pozitívne považuje hľadanie „identity“ jednotlivca v odpore voči spoločnosti.

Odmietanie „obecného“ nás jednoznačne privádza k nominalizmu, k odmietaniu objektívneho pojmového aparátu a k atomizácii spoločnosti a sveta na zmäť jednotlivín. Za touto filozofickou fasádou už môžeme dnes pozorovať aplikovanú neomarxistickú teóriu v praxi. Vytváranie nových individuálnych „identít“: sexuálnych, spoločenských či biologických, patrí dnes k bežnej výbave „pokrokovej“ západnej spoločnosti. A za všetkým nakoniec môžeme rozpoznať aj nehynúci vplyv Karla Marxa s jeho „oslobodením individua“. Adorno sa k tomuto učiteľovi otvorene hlási a považuje jeho analýzu kapitalistickej spoločnosti za stále platnú.

Neprekvapuje, že za hlavný dôvod „znetvorenia a zmrzačenia vnútornej štruktúry individua“ považuje Adorno tradičnú rodinu. Túto averziu voči rodine, tak milú všetkým neomarxistom, s ním zdieľal napr. Fromm či Marcuse, ale aj oni len opakovali východiská Marxa a Engelsa, ktorí považovali rodinu za jeden z hlavných nástrojov sociálneho útlaku v buržoáznej spoločnosti.

Sympatická môže byť na Adornovi snaha odhaliť stereotypy kultúrneho priemyslu a jeho šandardizáciu. Jeho popis úpadku umenia a jeho spriemyselnovania poskytuje množstvo faktov, ktoré sú nespochybniteľné.

Avšak závery, ktoré z nich Adorno vyvodzuje sú len aplikáciou starých romantických ideí, glorifikujúcich umenie a osobu umelca na úkor spoločnosti a obecných zákonitostí. Umelec mu nahradzuje v podstate revolučný proletariát v boji proti „systému“, pretože proletariát sa nedokázal „oslobodiť“ v individuálnej rovine a prispôbil sa buržoáznej spoločnosti.

Za glorifikáciou umenia a jeho revolučného individuálneho náboja môžeme vidieť Adornovu celoživotnú záľubu v umení, predovšetkým hudobnom, čo nás odkazuje na jeho detstvo a pôvod. Priateľstvo s Albanom Bergom nás zase odkazuje na skutočnosť, aký druh umenia si Adorno predstavoval ako revolučné.

Malo sa jednať o umenie ani nie tak oponujúce buržoáznemu priemyslu, ako skôr odporujúce samotnej ľudskej prirodzenosti a elementárnym danostiam ľudského vkusu a vnímania. Pod pláštikom boja proti buržoáznej spoločnosti sa tak presadzuje opäť deštruktívna tendencia voči akémukoľvek „systému“, aj estetickému. Anarchia a zvrátenosť dnešnej umeleckej produkcie sú dôsledkom aj Adornových ideí a to, že sa stali dominantnými aj v masovom umení svedčí o tom, že neomarxistom nešlo ani tak o deštrukciu kultúrneho priemyslu ako skôr o zmenu jeho náplne, ktorá v 50. a 60. rokoch vykazovala ešte zvyšky tradičných spoločenských vzťahov.

Kontrast medzi realitou stvoreného sveta a revolučnými teóriami odmietajúcimi akýkoľvek systém nakoniec vyústil u Adorna do vytvorenia negatívnej dialektiky, podľa ktorej pomenoval aj svoje posledné a vo vlastných očiach najdôležitejšie dielo. Najlepšie vystihol jeho zámer Kurt Weissaupt: „Idea negatívnej dialektiky je ideou nejakej konzekventnej systematiky, ktorá sa chce systematicky rozvinúť ako antisystematika.“ Preložené do ľudového jazyka: Adorno zistiac, že ľudské vedomie vždy vygeneruje nejaký systém, ale on akýkoľvek systém nenávidí, musí rezignovať a svoj antisystém vytvoriť systematicky.

Máme tu dočinenia s čistým filozofickým bláznovstvom. Podobné by bolo povedať: nenávidím život, ale keďže môžem pociťovať nenávisť k životu len vtedy, ak budem žiť, tak musím zostať žiť, aby som mohol

nenávidieť bytie. Dialektika a syntéza protikladov na hegliánsky spôsob tu potvrdzuje svoju absolútnu absurdnosť, pozorovateľnú už v Heglovej maxime z jeho Logiky: „Absolútne bytie a absolútne nič je jedno a to isté.“

V myšlienkovom svete, kde byť a nebyť je to isté, neprekvapuje, že aj systém a antisystém sa nakoniec stali tým istým. Celá tragédia tohto bláznovstva spočíva v tom, že túto „nerealitu“ sa stále pokúšajú niektorí ľudia realizovať.

I. časť: <http://christianitas.sk/theodor-w-adorno-z-ministranta-veducim-neomarxistom/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/zaklady-neomarxizmu-podla-theodora-adorna/>